TOESPRAAK MR. HANS VAN MIERLO

15 juni1985

EMBARGO TOT HET MOMENT VAN UITSPREKEN

Dames en heren,

De fractievoorzitter van de Eerste Kamer, Jan Glastra van Loon, heeft mij verzocht u de boodschap te lezen, omdat ik zo'n goede stem daar voor heb, zegt hij.

Voor de meer kritisch ingestelden onder ons - en dat is volgens mij de hele partij - is er dus hoop:

Als het tegenvalt, dan had u dat wel verwacht en als het meevalt dan komt het door mijn stem.

Wij vinden alles best, als ons maar niet overkomt dat wat ooit iemand zei over Wagner: " the music is better than it sounds".

We hebben de laatste maanden fors geleden onder de steeds hoger oplopende pretenties, die aan het woord politieke boodschap blijken vast te zitten, terwijl ik het woord alleen maar gebruikt heb, omdat het nieuw was en er dus geen reglementen voor waren geschreven. Het is niet bedoeld als een politiek program, het heeft een zeer beperkte opzet. Tal van beleidsterreinen, die voor ons van groot gewicht zijn, worden er niet betreden, ik denk aan milieu en emancipatie. Wat we gedaan hebben is: een soort algemeen portret van onze samenleving en van D'66 daarin, en dan een aantal opmerkingen over drie verschillende politieke terreinen. Twee, omdat daar iets nieuws over te zeggen valt (informatiemaatschappij en buitenlandse politiek) en een visie op het sociaal-economisch beleid, omdat daar het grootste en acuutste probleem ligt voor iedere politieke partij, de structurele werkloosheid.

Onze parlementaire democratie is niet oud, en ook niet af.In de jaren twintig mocht voor het eerst iedereen naar de stembus. Daarna kwam de crisis, de bezetting, dé wederopbouw. En toen in de jaren zestig eindelijk normale omstandigheden leken aan te breken, kwamen er mensen die zeiden dat het tijd werd voor hervormingen. Ze vonden

dat de dienst werd uitgemaakt door zwijgzame regenten; besturen moest meer in het openbaar gebeuren, en er moest verantwoording over worden afgelegd. Zij verzetten zich tegen de anonimiteit Van de macht, fl

Degenen die dat vonden, gaven op politiek gebied steun aan een tamelijk ingrijpende en duurzame verandering die in die jaren plaatsgreep in de stijl van de samenleving als geheel. Die samenleving werd losser, vrijer, kritischer. De zuilen en andere traditionele gezagsstructuren verloren hun dwingende betekenis voor het denken en doen van de burgers. Mensen kwamen meer op zichzelf te staan. "

Maar wat er ook veranderde - niet de structuren van de macht. Die bogen wat mee, en veerden terug zodra-; de mogelijkheid daartoe zich voordeed. Wie macht heeft ziet niet graag dat er gemorreld wordt aan de basis van die macht. En de basis van de macht laat zich niet veranderen door wié zelf geen macht heeft. Niet alleen in Nederland ging het zo. In heel het Westen, van Berkeley tot Berlijn, liep hét optimistische hervormersélan, hoezeer ook gesteund door de maatschappelijke ontwikkeling, uiteindelijk vast in de taaie zucht naar zelfbehoud van de gevestigde Orde.

Het gevolg was niet dat alles bij het oude bleef - het werd erger- Als de politieke cultuur blijft hangen in oude vormen en gedachten terwijl de Samenleving zelf snel verandert, zal de politiek steeds minder in staat zijn praktische oplossingen voor maatschappelijke problemen te leveren. De anonimiteit van de macht werd de autonimiteit van de onmacht.

De kloof tussen wet en werkelijkheid wordt elk jaar breder.

In de goede tijd hebben we een verzorgingsstaat opgebouwd die in veel opzichten voorbeeldig was, maar met een beslissend nadeel: hij bleek niet bestand tegen slecht weer. Ieder maatschappelijk probleem werd opgelost - of opgeschoven - met behulp van veel geld, veel regels en weer een nieuwe overheidsdienst. De overheid werd de bestuurder van bijna de hele samenleving.

Het geld is intussen aan het verdwijnen, maar de regels zijn gebleven. De bureaucratie neemt nog steeds toe, de centralisatie ook. Die topzware , omslachtige beslissingsmachinerie blijkt bovendien in toenemende mate onmachtig om de gevolgen van haar beslissingen te overzien, laat staan er rekening mee te houden.

Zie de Oosterscheldewerken, het drama van de R.S.V.

Al jarenlang beweren belastingdeskundigen dat we met . onze inkomstenbelasting en sociale voorzieningen bezig zijn vast te lopen. Toch hebben we een voordeur-

delersregeling gekregen die onuitvoerbaar is. Ons onderwijs wordt overstroomd met circulaires. Per dag moet de minister van Onderwijs tenminste een brief versturen om schoolbesturen uit te leggen hoe de
wetgeving precies is bedoeld. Het zijn maar voorbeelden.
We leven in het land van doen alsof. We doen alsof de verzorgingsstaat een stabiel bouwwerk is dat met wat stutten en bijspijkeren overeind kan blijven, en verstikken zodoende het creatief nadenken over alternatieven. We doen alsof de overheid nog steeds de bestuurder van de samenleving is, alsof de grote beslissingen nog steeds door de politiek worden genomen, - terwijl de politiek allang de greep op de bureaucratie heeft verloren, en de bureaucratie de greep op de werkelijkheid. De feiten kloppen niet meer met de pretenties. Daardoor zijn we bezig ons vertrouwen te verliezen in de mogelijkheid onze samenleving eerlijk en rechtvaardig te maken en te houden.
De werkloosheid in ons land schommelt rond de achthonderdduizend. Elk jaar komen daar zo'n vijftigduizend werkzoekenden bij. Dat verandert op zichzelf al het wezen van onze samenleving, ook al ligt de armoede niet op straat als in de jaren dertig. Er groeit een kloof tussen betaald werkenden en uitkeringstrekkers. Steeds ingewikkelder regelingen zijn nodig om de eersten te belasten en de laatsten te controleren. Omdat daardoor de vlucht in de grijze en zwarte economische circuits toeneemt, wordt de druk op de achtergeblevenen in het witte circuit steeds zwaarder. De sociale onrechtvaardigheid neemt toe. Terwijl het systeem van lastenverdeling in schijn steeds verfijnder wordt, heeft het steeds minder met de werkelijkheid te maken. Vaak zijn het de zwaksten en de eerlljksten - die daarvan de dupe worden.
Er zijn In de samenleving ook andere dingen gaande.
Het patroon van het traditionele gezin, waarin de man vanzelfsprekend de kost verdiende voor vrouw en kinderen, is zeker niet verdwenen, maar het is wel zodanig af gekalfd dat het geen algemene, maatschappelijk dwingende norm meer is. Er is geen ander, even homogeen patroon voor in de plaats gekomen, maar een vloeiende veelvormigheid van onderlinge relaties, die zich niet laat vangen in uniforme, van het oude patroon afgeleide regels, tenzij men ontoelaatbare pressie op het particuliere leven van de burgers uitoefent.
Ook de aard van het werk verandert. De industriële maatschappij met zijn overwegend duidelijk afgebakende, hiërarchische arbeidsverhoudingen ruimt het veld voor een door nieuwe technologie bepaald werkklimaat dat eveneens vloeiend en veelvormig is en

moeilijk in vaste patronen te Vangen. Wie het verdelingsprobleem in de samenleving zo rechtvaardig en doeltreffend mogelijk wil oplossen, zal met al deze ontwikkelingen rekening moeten houden.

Herverdeling van arbeid zal zeker het fundament moeten zijn van zo'n oplossing - maar niet het gehele gebouw. Er is een samenhangende visie nodig. Juist die samenhang echter wordt geblokkeerd door het politieke systeem, door de manier waarop in onze samenleving besluiten tot stand komen.

Overal waar men kijkt is die politieke bijziendheid waarneembaar:. In het onderwijs wegen de kosten veel zwaarder dan de moeilijker te ramen baten op de lange baan, roet schijnbezuiniging als gevolg.

Bescherming van het milieu, belang van allen, is geen belang van een der grote economische belangengroepen in het bijzonder, en dreigt daardoor steeds het kind van de som van hun rekeningen te worden.

Op het gebied van vrede en veiligheid laaien telkens de emoties op rondsymbolische strijd

vragen, waardoor de ruimte voor een zorgvuldige, samenhangende afweging van alle elementen vani het probleem haast onmogelijk blijkt.

Het cultuurbeleid, en meer in het bijzonder het omroepbeleid, biedt een even pijnlijk beeld van politieke machteloosheid. De nieuwe technologie heeft een onstuitbare stroom op gang gebracht van gevarieerde vrijetijdsvulling, over het algemeen gericht op een zo groot mogelijk publiek, en dus weinig subtiel of diepgravend. Voor de overheid hoort dat geen reden te zijn die stroom in te dammen of een vermanende vinger te heffen. Een cultuurbeleid moet wêl zorgen dat dingen die meer moeite vergen en die moeite ook waard zijn, niet door die stroom worden weggedrukt.

Toegepast op de omroep: de overheid kan zich de vergeefse moeite sparen de ether vrij te maken van allerlei commercieel massavermaak, en zou zich moeten concentreren op het scheppen van ruimte ernaast voor minder oppervlakkige zaken.

In werkelijkheid gebeurt het omgekeerde. De politiek verdedigt niet de cultuur, maar het omroepbestel.

Dat Is een verouderde structuur bij uitstek. Toen de zullen nog een maatschappelijke werkelijkheid waren.

was dat bestel een aanvaardbare manier om de schaarse ruimte in de ether te verdelen. Nu zowel de zuilen als die schaarste praktisch zijn verdwenen, heeft de oude vorm zich

gevuld met een heel andere inhoud. De omroepverenigingen zijn geen hoeders meer van volksdeel en geestesmerk, maar jagers op dezelfde ontzuilde miljoenen en hun alles beheersende kijkcijfers. Het verdedigen van dit zinloos geworden bolwerk betekent op de bres staan voor gevestigde belangen, niet voor de geestelijke waarden waar het om heet te gaan.
Bij alle genoemde en veel ongenoemd gebleven aspecten van overheidsbeleid blijkt de noodzakelijke, samenhangende visie op de veranderende samenleving te ontbreken. Niet omdat het zo buitengewoon moeilijk is dat zicht te verwerven, maar omdat het politiek systeem verhindert dat het tot gelding komt.
In theorie is het de politiek - de partijen, de regering, de volksvertegenwoordiging - die het starre evenwicht van belangengroepen zou moeten doorbreken, door een beleid uit te zetten dat voortkomt uit een politieke visie op het geheel van de samenleving.
In de praktijk lukt dat niet. De politiek zit gevangen in haar eigen rollenspel.
Een partij moet zo duidelijk mogelijk zijn; dat trekt kiezers en geeft macht. Duidelijkheid ontstaat door krachtig afzetten tegen de tegenpartij. De tegenpartij doet hetzelfde - omgekeerd. Dient een probleem zich aan, dan is de verleiding sterk daarin

vooral het aspect te zien en uit te vergroten dat dienen kan ter onderscheiding van de tegenstander. Die pakt op zijn beurt de andere kant van het touw en trekt zich zo zijn eigen duidelijkheid in. Zo helpen ze elkaar - ten koste van een afgewogen definiëring van het vraagstuk en de oplossing. Zelfs als ze in een coalitie terechtkomen, gaan de steeds omvangrijker regeeraccoorden niet over de beste oplossing, maar over het haalbare midden.
In Nederland wordt dit politieke rollenspel sinds
lang beheerst door de tegenstelling tussen PvdA en VVD. Het is die tegenstelling die de links-rechts- lijn bepaalt waarop ook de andere partijen een plaats krijgen toebedeeld. Socialisme en liberalisme, negentiende-eeuwse denkwerelden met grote historische waarden, die historisch raakvlakken hebben en elkaar zouden moeten aanvullen om de nieuwe tijd aan te kunnen ,* verworden door die polarisering tot elkaar uitsluitende ideologieën, wachtwoorden ter markering van verschil - en daardoor onvruchtbaar voor het ontwikkelen van nieuwe visies.

Bijna 20 jaar geleden begon D'66 als een beweging die vernieuwing wilde van ons politiek en staatsrechtelijk bestel. Als instrument daarvoor kozen we bewust voor het zijn van een volwaardige politieke partij.
De grondgedachte was deze: het enige doel dat de politiek in zijn geheel behoort te hebben is zo goéd mogelijk voor de mensen te zorgen door de maatschappij zo rechtvaardig en efficiënt mogelijk te besturen. Die maatschappij is sinds de vorige eeuw

onherkenbaar veranderd: door de evolutie van elite- consumptie tot massa-consumptie, van elite-informatie tot massa-lnformatie, door de ontwikkelingen van de techniek, de moraal, de onderlinge verhoudingen nationaal en internationaal. In feite veranderde het gegeven dat bestuurd moest worden geheel.
Maar de gegevens waarmee bestuurd moest worden veranderden niet. Zowel de Ideologieën (partijen) als de spelregels (staatsrecht) zijn in essentie nog dezelfde als in de negentiende eeuw.
Omdat dit niet anders kan dan leiden tot toenemende onbestuurbaarheid, af nemend vertrouwen in de politiek en de politici en uiteindelijk gevaar voor het voortbestaan van de democratie zelf, streefde D'66 naar een politieke hergroepering op minder uitgesproke ideologische basis, naar de invoering van een staats- rechtelijk systeem, waarin de kiezer twee stemmen krijgt. een voor de macht (regering) en een voor de controle op de macht (parlement), en presenteerde de partij zich met een praktisch program, waarin democratisering en decentralisatie de leidende gedachten waren.
Nu, 20 jaar later , zijn we een illusie armer en een paar ervaringen rijker. De partijpolitieke vernieuwing werd door de PvdA opportunistisch en kortzichtig afgekapt, nadat ze in het kabinet-Den uyl regeringspartij was geworden. De staatsrechtelijke vernieuwing strandde in het parlement op de macht van het midden en rechts. Daarna heeft iedereen het erbij laten zitten. D'66 ook ,
De vraag is nu of het verantwoord en terzake is om in tijden van grote maatschappelijke zorgen over de structurele hoge werkloosheid, de labiele positie van de economie, het lot van de minima, de internationale veiligheid, aandacht te vragen voor de noodzaak om tot vernieuwing te komen van ons politiek en staatsrechtelijk bestel. Ons antwoord hier moet ja zijn: het is niet alleen verantwoord en terzake, maar - hoezeer het ook onbegonnen werk mag lijken - het is min of meer een politieke plicht voor iedereen die

een direct verband ziet tussen de omvang van die zorgen en het tekortschieten van het bestuurssysteem, tussen het dagelijkse lot van de mensen en de wijze waarop het machtscircuit zich heeft ingericht en functioneert.
Maar als dat zo ligt, dan is de opdracht tweeledig.
Niet of---------- of, maar en---------- en. Dat wil dus zeggen dat de partij als taak voor zich heeft: dn het systeem dn het lot van de mensen.
Laten we met het laatste beginnen.
De werkloosheid in ons land schommelt het laatste jaar rondom de 800.000. Tenzij ingrijpende maatregelen maatregelen worden genomen, is het onwaarschijnlijk dat de werkloosheid dit decennium sterk zal verminderen. Er zijn weliswaar tekenen dat de werkgelegenheid met name in de bedrijven de komende jaren zal toenemen.
Daar staat echter tegenover, dat zich de komende jaren per saldo ca. 50.000 extra mensen per jaar, met name jongeren en getrouwde vrouwen, op de arbeidsmarkt zullen aanmelden voor een betaalde baan. Het werkloosheidsprobleem is geen tijdelijk verschijnsel, maar heeft voorlopig een duurzaam karakter.
Voor een politieke partij als D'66, die een grote maatschappelijke betrokkenheid en de individuele ontplooiing hoog in het vaandel heeft staan, kan dit perspectief niet geaccepteerd worden. Als de politiek, de komende jaren een belangrijke, concrete taak te vervullen heeft, is het wel in de vormgeving van de maatschappelijke veranderingsprocessen die noodzakelijk zijn om te voorkomen dat een steeds grotere groep burgers tegen hun wil en buiten hun schuld wordt buitengesloten van een van de meest wezenlijke sociale en economische processen: werk. D'66 kan en wil ook niet meedoen aan de steeds sterker optredende trend in de politiek om, nu de werkgelegenheidsproblematiek weerbarstiger is dan eind van de jaren zeventig leek, de verantwoordelijkheid van de oplossing overwegend bij de sociale partners te leggen.
Vanzelfsprekend hebber deze belangenbehartigende organisaties een belangrijke taak te vervullen op sociaal-economisch gebied.
Oplossing van de werkgelegenheidsproblematiek raakt echter aan een veel groter aantal maatschappelijke instituties en groeperingen dan waar de sociale partners verantwoordelijkheid voor kunnen en willen dragen.
Het gaat om de formulering en operationalisering van een nieuwe visie op betaalde en onbetaalde arbeid, het systeem van sociale zekerheid, het fiscale systeem en de taken van de arbeidsorganisaties.

Het is best begrijpelijk, dat een groot aantal mensen met de nodige bezorgdheid kennis nemen van deze taakomschrijving voor de politiek. Politieke partijen en regeringen hebben het werkgelegenheidsvraagstuk al eerder tegen de borst gedrukt en er vervolgens weinig van gemaakt. De verwijten van werkelijkheidsvreemde ideeën, het ontbreken van moed bij gebrek aan een werkelijk samenhangend beleid zijn zeker niet altijd ongegrond geweest. Dat is echter geen reden om uiteindelijke verantwoordelijkheden naar partijen te verschuiven, die daarvoor niet of onvoldoende zijn geëquipeerd en gelegitimeerd.

Zij hebben een primaire verantwoordelijkheid op delen. Regering en Parlement een uiteindelijke verantwoordelijkheid voor alle delen en het geheel.

Laten we daarom beginnen met dat terrein, waarvoor regering en parlement ook de primaire verantwoordelijkheid dragen: het financieel overheidsbeleid.

1. Voor het terugdringen van de werkloosheid achten wij
het essentieel dat er een verlaging komt van belasting en premiedruk voor burgers en bedrijven. Het beoogde doel is tweelèdig: verhoging van de binnenlandse koopkracht en het goedkoper maken van arbeid. Het gat tussen de loonkosten en het nettoloon kan kleiner worden, waardoor de voordelen van het zwarte circuit op het officiële verminderen.
2. Het financieringstekort moet structureel verder dalen. Maar zó dat het optimaal in dienst blijft staan van economisch herstel en bevordering van de werkgelegenheid, en niet als een uitsluitend doel in zichzelf. Daarom kan het bezuinigingsbeleid van de laatste jaren niet worden onderschreven. Zowel bij de omvang als de aard van de nagestreefde bezuinigingen is dit aspect teveel overschaduwd door het zoeken naar posten waar op korte termijn zoveel mogelijk geld te halen was. Zowel de manier waarop de stelselherziening van de sociale zekerheid wordt uitgevoerd, als de wijze waarop de overheidsinvesteringen zijn verminderd, zijn hierbij illustratief.

Pas als er meer structuur wordt aangebracht in het uitgavenbeleid kan het zo gestuurd worden dat het functioneel is aan prioriteiten als werkgelegenheid. Conjuncturele fluctuaties mogen niet leiden tot paniekreacties van het kabinet in de vorm van tussentijdse ombuigingen als het financieringstekort door een conjuncturele inzinking minder snel terugloopt dan geraamd.

Wij bepleiten daarom herinvoering van het structureel begrotingsbeleid.

Door stabilisatie kan afbraakbeleid worden voorkomen. Bezuinigingen moeten getoetst

worden niet alleen aan de directe effecten op korte termijn, maar ook op de effecten voor werkgelegenheid en groei op langere termijn. Ongerichte bezuinigingen in het onderwijs kunnen de Intellectuele kapitaalsvorming aantasten en de toekomstige economische ontwikkeling schaden, zeker wanneer we denken aan de eisen, die de informatie-maatschappij straks zal stellen aan iedereen.
Deze uitgangspunten in acht genomen moet een jaarliikse reductie van het financieringstekort met 1,5% als minimaal noodzakelijk, maar ook als realistisch worden geacht.
Het structuurbeleid dient langs Europese en nationale lijnen te gaan. Het wordt hoog tijd om de pleidooien voor een Europees structuurbeleid langer te laten klinken dan alleen voor de verkiezingen voor het Europees Parleraentyen via permanente politieke druk in Eurppees en nationaal verband te zorgen dat dit Europees beleid van de grond komt. Alleen dan kan enigszins worden voorkomen dat grote structuurbepalehde multinationals als Philips hun activiteiten steeds meer gaan verleggen naar Z.O.-Azië en de V.S.
We doen hier verschillende voorstellen voor.
Nationaal zal het structuurbeleid zich moeten richten op nieuwe activiteiten en steun aan startende ondernemingen. Maar dat is niet alles. Van groot gewicht moet de revitalisering van traditionele branches en sectoren worden door poduktlemodernisering en informatisering.
Dit heeft grote gevolgen voor de arbeidsorganisatie. Technologieën determineren niet hoe mensen moeten werken, maar bieden juist grote mogelijkheden om arbeidsorganisaties minder hiërarchiek, kleinschaliger en sterker motiverend te maken. Om deze positieve effecten te bereiken dienen bij investeringsbeslissingen over nieuwe technologische systemen, zowel technisch- organisatorische als sociaal-organisatorische aspecten in voldoende mate aan bod te komen. De overheid kan stimuleren dat mensen in hun werk meer meester dan slaaf van hun apparatuur worden door samen met het
bedrijfsleven een omvangrijk programma van demonstratieprojecten over een integrale vernieuwing van de arbeidsorganisatie op te zetten.
Tenslotte kan de werkgelegenheid gestimuleerd worden door verlaging van de werkgeversbijdrage, die gefinancierd wordt met een deel van de vrijkomende middelen bij een gelijktijdige afschaffing van de WIR.

Herverdeling van werk wordt mon^nteel terecht als een van de belangrijkste instrumenten gezien om de werkloosheid te bestrijden. Ondanks het feit dat er brede maatschappelijke onderkenning van de noodzaak van deze herverdeling bestaat, verloopt de uitvoering ervan buitengewoon stroef. De belangrijkste oorzaak daarvan is dat herverdeling van arbeid teveel als een geïsoleerd verschijnsel wordt opgevat, als een simpel distributiemiddel van een schaars goed. Dat is onjuist.

Herverdeling van werk impliceert een nieuwe visie op werk, op de inkomensvorming, op het systeem van sociale zekerheid en belastingheffing en op de inrichting vam arbeldsorganisaties. Een beleid dat niet op een samenhangende visie ten aanzien van deze verschijnselen is gebaseerd loopt het risico in de val van dezelfde "rekenoplossingen" te vallen als de werkgelegenheids- plannen van de politieke partijen een paar jaar geleden.

Niet alleen de klemmende banden van een 40-Urige werkweek gedurende 40 weken per jaar over een arbeidszame periode vam 40 jaar moeten worden doorgesneden, ook een aantal andere belemmeringen, samenhangend mett het inkomensbeleid en de huidige werking van het sociale zekerheidssysteem, dienen kritisch tegemoet getreden te worden.

De progressieve partijen in ons land, waaronder D'66 zelf, hebben te lang niet onder ogen willen zien dat bepaalde onderdelen van het inkomens- en sociale zekerheidsbeleid nadelig uitwerken op de werkgelegenheids ontwikkeling.

Het zou van grote zelfoverschatting getuigen, indien dit stuk zou suggereren dat zo'n samenhangende visie in al zijn gecompliceerdheid reeds kan worden geboden.

Er kunnen echter wel reeds een aantal bouwstenen worden aangedragen ten behoeve van een grootschalige nieuw- bouwactiviteit, aan de voltooiing waarvan vele anderen nog zullen moeten bijdragen.

De komende jaren zal een nieuw inkomens- en sociaal voorzieningenstelsel opgebouwd moeten worden, dat de werkgelegenheidsbevordering, -verdeling en arbeidsmobiliteit niet in de weg staat.

De reeds begonnen toekomst in een nog onvoltooid verleden levert een paradoxaal maatschappijbeeld op, dat in toenemende mate concrete behoeften laat zien die onbevredigd blijven omdat we de organisatie en de structuur niet hebben om er op een rendabele manier in te voorzien. Tegen de achtergrond van die nieuwe maatschappij, waarin Individualisering het richtsnoer zal zijn, hebben we gepoogd om die paradox te

doorbreken door het invoeren van een basisinkomen en de afschaffing van het minimumloon.
Daar zou alles voor te zeggen zijn. Immers, op deze wijze kan een grote hoeveelheid werk, waarvan waarschijnlijk veel deeltijdarbeid, ontstaan die nu te duur Is. Invoering van een basisinkomen voorkomt dat steeds meer mensen In de tredmolen van de ultkerlngs- bureaucratleen terecht komen, en geeft daarnaast
f.
degenen die dat willen de kans om van een bescheiden basisinkomen aangevuld met de inkomsten uit een deeltijdbaan te leven, maar een basisinkomen - ook een heel bescheiden, waarvan men niet rond kan komen - zal gefinancierd moeten worden door de belastingen en/of premies te verhogen, we hebben al gezien
dat juist het verlagen van de belasting- en premiedruk in de komende jaren van het grootste belang is ter stimulering van het economisch herstel en ter bestrijding van het zwarte circuit. Daarnaast is er het gevaar dat de arbeidsmarkt te zeer ontregeld raakt.
Kortom: de risico's van het invoeren van zo'n revolutionair systeem zijn ons op dit moment te groot. Wel zien wij hiervoor mogelijkheden in een verdere toekomst en wel blijft voor ons een voorwaarde dat in het komende systeem de weg naar een basisinkomen ,niet mag worden belemmerd.
Intussen menen wij een benadering te hebben gevonden die enigszins kan voldoen aan de eisen en criteria van dit moment. Hieraan liggen een paar ultgangspunten ten grondslag.
In de eerste plaats de opvatting dat in deze tijd van Individualisering het begrip minimumloon in betekenis afneemt terwijl het begrip sociaal minimum in betekenis toeneemt. De hoogte van het minimumloon is nog steeds afgestemd op de behoeften van een gezin» waarbij er een - meestal de man - een baan heeft en de ander niet. Het aantal alleenverdienende kostwinners neemt echter snel af; zeker onder de jongeren zijn steeds meer alleenstaanden of huishoudens» waarin belde partners een deel vanhet gezamenlijk inkomen opbrengen.
- - Een tweede uitgangspunt is dat het streven erop
gericht moet zijn de hoogtes van de minimumuitkeringen te handhaven.
- - Een derde uitgangspunt is dat de hoogte van het minimum
loon weliswaar weinig betrekking heeft op de sociale werkelijkheid, maar wel degelijk Invloed heeft op de economische werkelijkheid, doordat het aanbod van arbeid blokkeert

wegens te hoge kosten.

- - Een vierde uitgangspunt is dat het gewenst is - vooral voor de zware en/of onaangename banen van lager betaalde; een financiële prikkel tot werken in te bouwen.

En een conclusie uit die vier uitgangspunten is dat het uit sociaal oogpunt niet alleen gerechtvaardigd is, maar ook opportuun is om de discussie over het minimumloon lostekoppelen van die over het sociale minimum.

Tegen deze achtergrond komen wij tot het voorstel de sociale minima te handhaven en het minimumloon te verlagen. Het principe is dat het minimum-Inkomen voor een werkende altijd 100 a 200 gulden hoger ligt dan een uitkeringstrekker die in dezelfde positie verkeert. Voor alleenstaanden die nu het minimumloon krijgen, dient het principe van verkregen recht te worden veilig gesteld in onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers. Kostwinners gaan erop vooruit doordat via een negatieve inkomstenbelasting het minimumloon met enige honderden guldens wordt aangevuld. Van Inkomsten uit deeltijdarbeid beneden het sociaal minimum mag een vast percentage worden gehouden (bijvoorbeeld 15 %).

h.

Ik bespaar u verdere details. Ze staan in de boodschap. Evenals de financiering van deze operatie die van beperkte ontvang is. Het belangrijkste is dat we flexibiliteit krijgen en verruiming van arbeidsplaatsen.

In samenhang met deze plannen zou ook een heroverweging van de financieringsgrondslag voor de sociale verzekeringsuitgaven moeten plaatsvinden; Op dit moment drukken zij onevenredig zwaar op de factor arbeid.

Hoewel het onduidelijk is welk systeem op den duur het beste uitwerkt, zou ter bestrijding van de hoge werkloosheid van dit moment overwogen moeten worden de kapitaalsfactor zwaarder te belasten door een deel van de premies - de werkgeverspremies voor de volksverzekeringen - te heffen over de toegevoegde waarde.

Veel van deze voorstellen zullen een gunstige invloed hebben op de groei van de werkgelegenheid en het ontstaan van deeltijdbanen. Het zou echter een illusie zijn om daarvan zeker op korte termijn een voldoende daling van de werkloosheid te verwachten. Herverdeling van werk is daarom een belangrijk instrument om de

werkloosheid te bestrijden. De eerste verantwoordelijk- heid om hieraan de komende jaren inhoud te geven ligt momenteel bij de werkgevers- en werknemersorganisaties en de overheid in zijn hoedanigheid als werkgever. Herverdeling van werk betekent in de meeste gevallen dat een vrij ingrijpende reorganisatie nodig is in de manier van werken. Omdat per organisatie de mogelijkheden en omstandigheden verschillen, betekent de herverdelingsoperatie eerder maatwerk dan confectie.
Het getuigt dan ook van weinig realiteitszin om te streven naar een uniforme 25-urige werkweek voor iedereen. Op grond van de huidige inzichten lijkt het wel noodzakelijk om te streven naar een herverdeling van werk die qua gemiddeld effect tot eenzelfde mate van arbeidsduurverkorting leidt. Via een langere opleidingsperiode, educatief verlof, vervroegde (partiele) uittreding e.d. kunnen overeenkomstige effecten bereikt woorden. Van groot gewicht zal zijn of we er in slagen onze dure kapitaalgoederen, die vaak maar acht uur per dag in gebruik zijn, intensiever te gebruiken door de bedrijfstijd te verlengen onder gelijktijdige verkorting van de arbeidstijd.
Op praktische gronden bestaat dus de voorkeur voor een gedifferentieerde, decentrale uitvoering van de noodzakelijke herverdeling van werk. Om te voorkomen dat één en ander resulteert in een geheel vrijblijvende situatie, dient de overheid te streven naar een sociaal contract met de werkgevers- en werknemersorganisaties. Hierin zouden de partijen zich ondermeer moeten uitspreken over de doelstellingen, middelen en procedures t.a.v. herverdeling van werk op middellange termijn. Als inzet van het overleg over dit contract zou de overheid het streven naar een gemiddelde arbeidsduur van 32 uur in 1990 moeten kiezen.
Wanneer het sociaal contract niet tot stand komt, moet een wettelijke regeling uiteindelijk tot de mogelijkheden worden gerekend.
Welvaart en veiligheid van Europa
In de internationale verhoudingen doen zich twee ontwikkelingen voor die in de komende decennia dusdanig ingrijpend kunnen zijn voor het lot van Europa - zowel wat haar welvaart als haar veiligheid betreft, dat zij nu reeds vragen om een bezinning op onze concepties van buitenlands beleid. Dat is de reden waarom we in het stuk aandacht besteden aan die twee ontwikkelingen en alleen aan die twee.

De eerste behelst de grote verschuiving van de geopolitieke positie van de Europese landen ten opzichte van de rest van de wereld. Ik heb hierover betrekkelijk uitvoerig

gesproken in m'n verhaal op 5 januari dat de meesten van U bekend is, zodat ik er nu kort over ben. De essentie is dat op den duur de verschuiving van het centrum van de wereld van de Atlantic naar de Pacific, voor Europa grote consequenties zal hebben. Een andere verhouding tussen de super-powers, waarin in Europa een ondergeschiktere rol speelt dan tot op heden, een investeringsverschuiving in de Sowjet-Unie naar Siberië, waardoor West-Rusland import afhankelijker wordt en daardoor grotere mogelijkheden voor verruiming en liberalisering van de economieen. ‘
Oosteuropese landen. Als de Westeuropese landen zich daartoe organiseren, kan effectief op de nieuwe wereldsituatie worden ingespeeldi. Natuurlijk zal, ondanks de groeiende spanningsvelden tussen Verenigde Staten en Europa, de transatlantische samenwerking en economie van immense betekenis blijven.

k.

Afrlka

Tevens zullen de Westeuropese landen gezamenlijk de concurrentie moeten aangaan met Japan en de V.S. in de rest van de wereld. Niettemin zal op den duur het evidente belang zichtbaar worden van een intensievere oriëntering op Afrika en Oost-Europa. Het werelddeel dat reeds een gigantische achterstand heeft en bovendien in de grote geopolitieke verschuiving achterblijft. Het explosieve voedseltekort dat zich op korte termijn zal ontwikkelen, zal vooral in dit werelddeel dramatische vormen aannemen. Alleen al om hümanitaire redenen zouden de Europese lendenen zeker Nederland, dat op agrarisch-technologisch gebied aan de top staat - zich in hulpverlening en ontwikkeling op Afrika moeten concentreren. Maar ook om economisch-politieke redenen op langere termijn, hoewel het nog vele decennia zal duren, voordat dit werelddeel een markt van betekenis kan zijn.

Oost-Europa

Aan de hierboven geschetste ontwikkeling die in Oost- Europa wordt verwacht, corresponderen politieke en economische mogelijkheden voor de Westeuropese landen. Er zal een doelbewuste oriëntatie op Oost-Europa door Nederland moeten worden nagestreefd zowel in gemeenschapsverband als bilateraal.

Vooral bilateraal zal dat om een andere Instelling vragen. Nederland heeft traditioneel steeds min of meer met de rug naar Oost-Europa gezeten. Door onbekendheid, ideologische achterdocht en gewoontewijs- heid is er in grote delen van het Nederlandse

bedrijfsleven terughoudendheid en weinig animo voor initiatieven voor commerciële activiteiten in de Oost-europese landen. Bewuste stimulering daarvan zou een hoofddoelstelling moeten worden van een conceptie op langere termijn, die op kabinetsniveau moet worden opgesteld en die zowel de cultuur als de economie omvat.
II.
De tweede grote verandering ligt besloten in het zogenaamde Strategie Defence Initiative van de Amerikaanse Regering, oftewel het voornemen om de mogelijkheden te onderzoeken voor het vervaardigen van een gedeeltelijk in de ruimte opgesteld afweer-systeem tegen ballistische raketten. Een bespreking van alle aspecten, voor- en nadelen is - afgezien nog van de grote onzekerheden daarover - in dit geschrift niet doenlijk. We beperken ons tot een paar opmerkingen in telegramstijl over de reden waarom met name de Europese landen met grote zorg de komende ontwikkelingen tegemoet moeten zien en zich zullen moeten beraden op de consequenties voor hun eigen veiligheid.
Het gevaar dat de bewapeningswedloop zich versterkt niet alleen in de defensieve systemen, maar ook in de offensieve en conventionele, hetgeen o.a. tot ongelooflijk hoge kosten zal lelden.
Het gevaar dat - ook al zou het volgens sommigen slechts uitlopen op een bescherming van de first-strike capaciteit - de perfectionering van het systeem zal
m.
leiden tot een toenemende feitelijke uitschakeling van de rol van de Amerikaanse en Russische strategische systemen. Bij het wegvallen van die rol zal de oorlogsvoorkomende werking van de nucleaire strategie aanzienlijk verminderd zijn en de keus op het uitbreken van een conflict - met name in Europa - groter.

3. Het gevaar dat het niet mogelijk zal blijken om gelijktijdig voor Europa een afdoende bescherming te ontwikkelen tegen de snel en lager vliegende wapens die ons over en weer bedreigen.
4. Het gevaar dat de tactisch nucleaire wapens in Europa een andere functie krijgen en hun preventieve werking als eerste trap in de nucleaire oorlog Inruilen voor de operationele werking als laatste trap van de conventionele oorlog.
5. Het gevaar dat de hoogst noodzakelijke samenwerking tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-ünie in de overgangsfase van offensief naar defensief niet van grond zal komen, waardoor tijdens het ontwikkelingsproces grote spanningen kunnen ontstaan met name in Europa.

6. Het gevaar dat in de Westeuropese democratieën het voor de burgers steeds moeilijker zal worden de moreel-filosofische onderbouwing van de nucleaire strategie - gezien de tegenstrijdigheden - helder te communiceren. Verdere aantasting van het geloof in een rationele verdediging en uiteindelijk van de verdedigingswil dreigt.
7. Het gevaar dat al deze gevaren - gezien de verschillende belangen voor Europeanen en Amerikanen - tot verdere aantasting van de cohesie in het Bondgenootschap zullen leiden.

Hier staat tegenover:
Als de mensheid ooit het tijdperk wil verlaten van veiligheid en bescherming door middel van de dreiging met de nucleaire vernietiging - zonder dat het taboe- op oorlog wordt opgeheven - kan dit alleen door technologische ontwikkeling in combinatie met politieke onderhandelingen.
Het is de Amerikanen evenmin als de Russen kwalijk te nemen wanneer ze proberen het grondgebied te beschermen tegen vijandelijke wapens.
De gesignaleerde gevaren zijn zeer reële zorgen voor Europa maar de mate waarin ze zullen optreden zal afhankelijk zijn van de invulling die na de researchfase aan SDI wordt gegeven.
De researchfase gaat zeker door, los van wat Europa voor opvattingen daarover zou hebben. Dit alleen al zal ook in civiele zin grote consequenties hebben vóór de technologische balans tussen West-Europa, de Verenigde Staten en Japan.

o.
Met de mogelijke komst van SDI zijn voor de Europese veiligheid vitale belangen gemoeid. Herbezinning op de operationele en preventieve aspecten van de nucleaire wapens in Europa - inbegrepen het vraagstuk van de beslissing over inzet daarvan - alsmede op de consequenties voor de conventionele systemen is geboden. Op de Europese regeringen rust de morele plicht tegenover hun burgers om die gezamenlijke belangen gezamenlijk vast te stellen en gezamenlijk te behartigen. Aanzien de researchfase er zeker zal komen heeft het niet alleen geen zin zich te verzetten tegen het onafwendbare, maar is dat zelfs onverantwoord als daardoor de mogelijkheden om het afwendbare te voorkomen worden verminderd.
Voor de Europese regeringen is in dit stadium slechts een vraag relevant; Indien SDI er straks zou komen, hoe kunnen de Europese landen dan maximaal bevorderen dat de

invulling daarvan de Europese belangen zoveel mogelijk dient, c.q. zo weinig mogelijk schaadt.
Deze vraag dient de opstelling ten opzichte van de researchfase te bepalen. Vanuit die optiek ligt het meest voor de hand een gezamenlijke Europese Inbreng, in de eerste plaats toegespitst op de afweerproblema- tiek in Europa zelf, in een samenwerking en ultwisseling met de Verenigde Staten. Een aangepast Eureka-plan van de Franse president zou hiervoor een kader kunnen scheppen. Van cruciale betekenis zal zijn het antwoord op de vraag of na de researchfase een gezamenlijke Europese stem mede Invloed kan hebben op de besllssingen over de wijze, waarop de SDI zal worden ingevuld.
X Voetnoot: zie volgende pagina.
Voetnoot
Hier ligt op korte termijn een speciaal aandachtspunt voor de Nederlandse regering. Indien er een gehele of gedeeltelijke ontkoppeling zou komen tussen de strategische kernwapens en die in Europa rijst nog klemmender dan voorheen de vraag naar de morele en juridische grondslag van het alleenrecht van de V.S. om te beslissen over het beginnen van een kernoorlog in Europa. Die grondslag werd immers in hoge mate bepaald door het feit dat middels de koppeling het lot van de V.S, zeer nauw verbonden was met dat van Europa.
Ligt dit vraagstuk op iets langere termijn voor alle korte en middellange afstandswapens, op veel kortere termijn zal de Nederlandse regering ermee geconfronteerd worden, wanneer in november een positief plaatsingsbesluit zou vallen. Aangezien Nederland het enige Europese land is dat de plaatsing middels een echt verdrag met de V.S.regelt, kam en mag aan dit vraagsyuk in het verdrag niet voorbij worden gegaan.
P
EUROPA NU
Was 20 jaar geleden de doelstelling van de Europese integratie voor verreweg de meeste burgers nog een soort abstracte luxe van idealistische Schöngeisterei (zoals bijvoorbeeld staatkundige vernieuwingen), de laatste jaren is voor veel meer burgers duidelijk geworden dat de binnenlandse problemen, zoals daar zijn de structurele werkloosheid, milieubehoud, technologische achterstand, e.a. niet beheersbaar zijn als zij niet in Europees verband worden aangepakt.
Het concrete dagelijkse lot verwijst tegenwoordig veel directer naar de noodzaak van de

totstandkoming van Europa dan vroeger. Hoeveel scherper en dwingender wordt die verwijzing tegen de achtergrond van de twee hierboven besproken veranderingen. Voor de Europese landen en hun burgers is de Europese integratie niet langer meer een zaak van "mooier" of "beter" of "effectiever", maar wordt zij er een van zijn of niet zijn. Over de vraag of de Europese landen over enige decennia hun hoge levensstandaard relatief hebben behouden,dan wel de chlqueste achterbuurt van de wereld zijn geworden, wordt in de komende jaren beslist.

De totstandkoming van een politieke Unie en van een Europese identiteit binnen het NAVO-Bondgenootschap, zo mogelijk in de vorm van een Europese "pijler", moeten primaire doelstellingen worden.

Ten aanzien van dit laatste kan met voldoening wórden vastgesteld dat er eindelijk een eerste kentering is gekomen in de verstarde concepties van het Nederlandse buitenlands beleid. Gedurende 15 jaar heeft D'66
ongeveer alleen gestaan in de opvatting dat een voorzienbare verdere erosie van het Bondgenootschap alleen gestopt kan worden door het scheppen van ruimte in het Bondgenootschap voor een Europese identiteit.

Het belang dat het Bondgenootschap hierbij heeft loopt bovendien nog parallel met het belang van de Europese integratie, dat in hoge mate wordt gefrustreerd door het geheel ontbreken van een Europees veiligheidsbeleid. Er is veel kostbare tijd verloren gegaan, waarin een harmonieuze ontwikkeling had kunnen plaatshebben. Nu SDI ons overvalt, dient het een dwingend argument te worden.

Een nieuwe conceptie

Samenvattend: Ons buitenlands beleid zal zich moeten richten op:

De spoedige totstandkoming van een Europese Unie, die besluitvaardig en effectief de nieuwe geopolitieke en economische uitdagingen tegemoet kan treden;

een herstructurering van de NAVO, door middel van de opbouw van een eigen Westeuropese veiligheidsidentiteit en een grotere rol van West-Europa bij de defensie van ons continent;

een gezamenlijke Europese inbreng bij de verdere ontwikkelingen inzake strategische defensie;

een nieuwe oriëntatie op Oost-Europa, politiek, economisch en cultureel in een lange termijn conceptie;

een grotere concentratie van ons ontwikkelingsbeleid op Afrika.

Nieuwe realiteiten vragen om nieuwe concepties.
Dat dit niet van de ene dag op de andere gaat, spreekt vanzelf. Zoals een groot schip op zee z'n koers alléén kern verleggen in een lange bocht, zo zal ook een buitenlandse politiek zich slechts geleidelijk kunnen verleggen. Maar de concepties voor de langere termijn moeten wel gemaakt worden.
Mede vanuit bovenstaande visie wil D'66 daaraan z'n bijdrage leveren.

DE TAAK VAN D'66
D"66 is nu bijna twintig jaar een ontmoetingspunt van mensen die verzet aantekenen tegen de heersende politieke cultuur. Zoals alle progressieven streven zij naar een vrije, democratische en rechtvaardige maatschappij. In het verleden hebben achtereenvolgens liberalen en sociaal-democraten een soortgelijke rol in de politiek gespeeld. Intussen zijn zij eikaars rituele tegenstanders geworden die telkens vechten om een plaats in een kabinet met het CDA. Deze drie ontlenen nu hun identiteit voornamelijk aan die plaatsbepaling ten opzichte van elkaar. Dat verstarde rollenspel is een belangrijk kenmerk geworden van de heersende politieke cultuur.
Wij menen dat het streven naar een vrije, democratische en rechtvaardige maatschappij niet gebaat is bij een voortzetting van dit achterhaalde ideologische spel tussen liberalisme, sociaal-democratie en Christen-democratie. Het houdt aan de ene kant mensen bij elkaar die eigenlijk eikaars politieke tegenstanders zijn, het houdt aan de andere kant mensen en ideeën uit elkaar die elkaar nodig hebben om de nieizwe problemen verstandig op te lossen.
D'66 is veel minder dan andere partijen geworteld in de grote maatschappelijke belangengroepen,en hun rollenspel. Dat is een zwakte vanuit het gezichtspunt van de heersende politieke cultuur; het is een kracht als men die cultuur wil veranderen.
t.
D'66-ers waren van het begin af aan ervan overtuigd dat het staatkundig bestel ingrijpend noest worden veranderd, omdat het steeds neer beletsels opwierp aan het vinden van passende antwoorden op de vragen die een snel veranderende samenleving stelde. Dat de eerste stormloop op het bestel mislukte, veranderde niet de overtuiging dat vernieuwing noodzakelijk was; hoogstens beseften we beter hoe diep de wortels zaten van het bestel.
Dat D'66 koos voor een zelfstandige politieke partij, kwam voort uit de gedachte dat

alleen een succesvol beroep op de kiezer de hefboom kon leveren voor een omwenteling in een politiek bestel dat berust op een netwerk van gevestigde machtsposities. Door alle electorale ups en downs heen is ook dat inzicht ongewijzigd gebleven.
Maar op het moment dat D'66 ter bestrijding van het systeem een politieke partij werd, werd het ook zelf onderdeel van dat systeem. Het is het dilemma van allr hervormers die voor een revolutionair doel de geleidelijke weg kiezen. En het leverde spanningen op Voorzover we niet meededen aan de schijnduidelijke ideologische zeden van de politieke cultuur, leverde ons dat het verwijt van onduidelijkheid op.
Voorzover we wel meededen, leken we af te dwalen van ons doel.
Een uitweg uit die spanning was en is het opgeven va het revolutionaire doel. D'66 wordt dan een "gewone" partij, die zich gedwee een plaats zoekt in het politieke rollenspel, al of niet voorzien van een negentiende-eeuws ideologisch etiket dat de juiste
u.
plaats op de conventionele links-rechts-lijn aangeeft. Zo'n capitulatie voor het bestel levert wellicht winst op aan gemoedsrust en aan duidelijkheid in de gangbare zin, maar wel ten koste van de wezenlijke bestaansreden als politieke partij. Het valt niet goed in te zien wat de onmisbaarheid is van een partij die slechts een subtiele schakering vertegenwoordigt in het bestaande ideologische kleurengamma.
Wil D'66 de moeite van het bestaan waard blijven, dan moet het blijven kiezen voor een moeilijker weg. Het moet een signaal aan de kiezer zijn voor de noodzaak van ingrijpende vernieuwing van de politieke cultuur. Daarnaast moet het functioneren als een partij binnen het bestel - maar zich tegelijk zoveel mogelijk onttrekken aan de gangbare politieke houdingen. Daartoe moet de partij zich blijven specialiseren in politieke analyses en plannen waarin met ontzuilde ogen gekeken wordt naar onze ontzuilde samenleving, zo helder als de werkelijkheid toelaat, maar zonder de voorbarige zekerheden van het politieke steekspel. Dat maakt kwetsbaar, maar het geeft ons optreden zin.
Slotopmerkingen,